La vila, protagonista

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

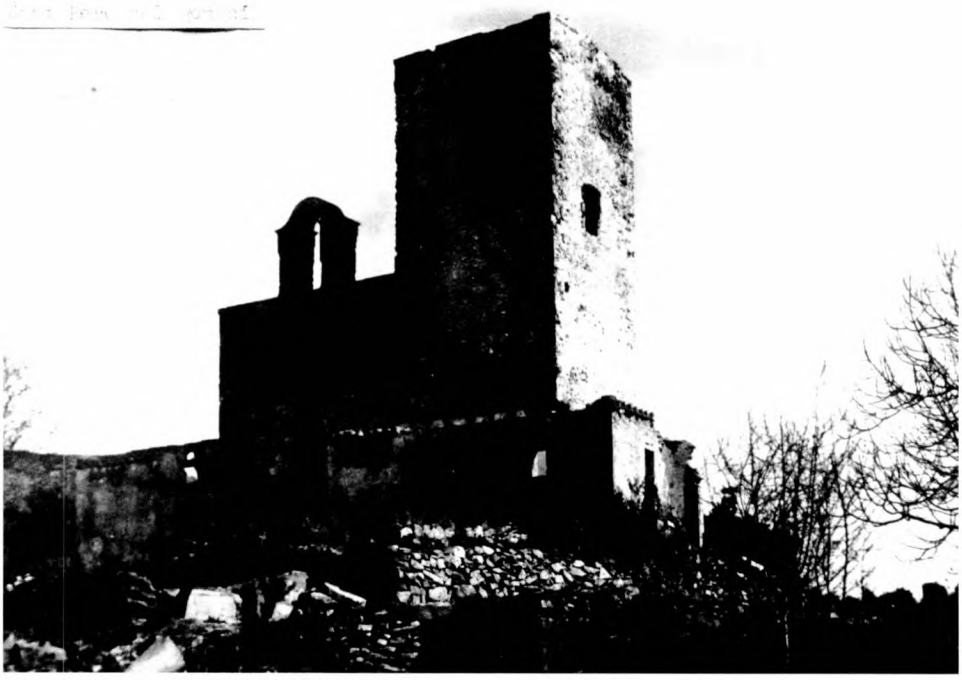
Carles Guirado González

Aquest article[1] pretén estudiar els noms de lloc del terme municipal de Molins de Rei, amb la intenció de fer una primera aproximació al recull de topònims del terme i analitzar amb més detall una petita selecció que per diversos motius puguin tenir un interès rellevant. No es tracta de realitzar un inventari toponímic on es reculli la fonètica dels noms i la seva localització, sinó que es vol dur a terme una interpretació de la toponímia local des d'un punt de vista històric i geogràfic. Això ens pot aportar algunes claus per conèixer millor l'entorn immediat de la vila i el seu passat. La toponímia és un camp de recerca relativament recent. Els primers estudis de caràcter científic sobre l'origen dels noms de lloc daten de mitjan segle XIX. És una disciplina interdisciplinària, ja que es pot abordar des de camps tan diversos com la filologia –camp en el qual està més desenvolupada–, la història o la geografia. No obstant això, molts autors i toponomistes han dit que si la recerca es vol fer amb un cert rigor, cal tenir coneixements també interdisciplinaris.

El nom de la vila

Molins de Rei (fonèticament, *mulíns da réi*) és un topònim transparent, o també anomenat descriptiu. En veure els mots que componen aquest nom de lloc, hom pot intuir l'origen i el significat, i, per tant, també la gènesi històrica de la nostra vila.

El naixement de la vila es remunta al segle XII, concretament al 1188, quan Alfons el Cast confia a un jueu, anomenat Joan dels Molins, la construcció d'un casal amb dotze moles.

Església romànica de Sant Pere de Romaní.

Tal com està escrit en el document de concessió, Joan de Molins s'havia d'encarregar «d'aquelles obres entre Matoses i Barcelona per captar aigua i conduir-la a Barcelona, pel coll dels Inforcats, (...) perquè faci un casal de dotze molins i tots aquells altres que pogués construir, fer i edificar allí». A canvi, l'enginyer va demanar al batlle Llobet, intermediari entre ell i el monarca, el següent: «em daràs cent sous a primer de maig, altres cent sous a primer d'octubre i en acabar l'any cinquanta maravedisos». D'altra banda, en Joan dels Molins volia assegurar el correcte funcionament de l'obra amb les se-

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

güents paraules: «i si d'aquí a un any l'obra no està acabada i si l'incompliment fos per la meva culpa, tu Llobet –dirigint-se al batlle– recobraràs totes les quantitats avançades... i d'això en responc amb el meu cos, i em lliuraré a la potestat del Senyor Rei amb tot el que és meu, perquè faci de mi el que vulgui».

En aquell temps, el Casal de les dotze moles era anomenat, també, Molins Reials (o del Rei) del Llobregat. Aquesta, doncs, seria la forma primitiva de l'actual topònim de la vila, el qual feia referència a qui pertanyien els molins (al rei) i on estaven situats (al Llobregat).

Cal dir que aquest topònim no feia referència al primer nucli de població iniciat per Bernat el Ferrer i seguit per Llorenç Prat i Ponci Llong, sinó que es referia únicament al Casal de

Aquesta, doncs, seria la forma primitiva de l'actual topònim de la vila, el qual feia referència a qui pertanyien els molins (al rei) i on estaven situats (al Llobregat).

les dotze moles com a construcció. En un document del bisbe de Barcelona de l'any 1209 apareix aquest text: «Els homes de Vila de Matoses es comprometen, a fi de tenir capellà perpetu a la mateixa vila, a donar cada any vint quarteres de blat pel manteniment del seu capellà». Per tant, en aquella època el poble no se'l coneixia com a Molins de Rei o Reials, sinó que se li donava el nom de Vila de Matoses, topònim derivat del nom que rebia la partida de terra (les Matoses) sobre la qual Joan dels Molins va construir el Casal.

En un altre document de 1228, en el qual Jaume I recompensa els germans Durfort com a fidels seguidors seus i persones de confiança amb la concessió de dos molins nous, apareix també el topònim de Matoses en fer referència tant al Casal com a l'assentament de població: «Sigui manifest a tots: que Nos Jaume, per la gràcia de Déu rei d'Aragó, comte de Barcelona i senyor de Montpeller, volent recompensar els molts grans serveis que vosaltres, els fidels nostres Bernat i Berenguer Durfort, ens heu fet i ens feu cada dia i contínuament i devotament... us donem a vosaltres i als vostres successors i tota la vostra descendència, perpètuament, dos molins, amb tot l'utillatge, dels nostres molins de Matoses, és a saber, el Molí de la Torre... i el Molí dels Draps[2]... i fermament instituïm que el nostre ferrer proveeixi sempre aquells molins de tots els instruments de ferro sense altre benefici ni paga que el que ha rebut de nosaltres per servei dels altres molins... i donarem a aquells dos molins els utensilis i aparells que donem als altres nostres molins situats al Casal de Matoses». És important destacar que en aquest text, no ho oblidem, oficial, signat pel monarca, no apareix en cap moment la distinció de Molins Reials o del Rei, i únicament es denomina el lloc amb el topònim Matoses.

Creiem, doncs, que en aquella època no hi havia la necessitat de deixar palesa la titularitat dels molins en el nom de la vila; per això es va mantenir el topònim temporalment anterior Matoses. No obstant això, creiem que els dos topònims, Molins del Rei o Reials (del Llobregat) i Vila de Matoses, podrien haver coexistit en el temps.

En un document de 1269 escrit per Jaume I, on el monarca dóna als habitants de la vila permís per celebrar un mercat setmanal cada dijous, apareix una nova forma del topònim: Molindenorm de Lupricati. Aquesta és la forma llatinitzada del topònim Molins de Rei de Llobregat, ja que la forma *lupricati* correspon clarament a l'evolució de la forma llatina *rubricatus*, 'rogenc, de color roig', nom amb el qual els romans anomenaven el riu Llobregat. D'aquesta forma llatina amb la qual es coneixia el riu a l'època romana se'n deriven altres topònims com Rubí.

A principi del segle XIII, la major

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

part dels documents que s'han trobat ja parlen de la vila de Molins de Rei o dels Molins Reials, sovint lligat a la referència de localització que dóna l'element nominal Llobregat. Aquest

Castell Ciuró.

topònim va anar agafant acceptació entre la població i s'ha conservat, més o menys sense variacions, fins a l'actualitat. Essent un nom de lloc *transparent* –el significat i l'etimologia són evidents– s'assegura la perdurabilitat de la forma antiga amb el pas de temps. En altres casos en què els topònims són *opacs* –el significat i l'etimologia són difícils d'interpretar per la població que hi viu– s'ha produït un canvi radical del nom de lloc[3].

L'evolució del nom de la vila no ha tingut gaires alts i baixos al llarg de la història. No per això podem dir que s'ha mantingut intacte fins a l'actualitat. En el nostre cas, els canvis s'han produït per conjuntures polítiques, les quals han fet variar la forma del nom de la vila en algunes ocasions.

El primer canvi es va produir amb la I República, l'any 1873, quan adoptà el nom de Molins del Pont, o Molins del Puente, com es coneixia oficialment. S'ha de dir, però, que la validesa oficial d'aquest topònim no està gens clara, ja que l'Ajuntament va seguir utilitzant el nom antic en els documents de l'època. Mentrestant, els obrers afiliats a la Primera Internacional van emprar el canvi, segons que consta a les *Actas de los Consejos y Comisión Federal de la Región Española* corresponents a aquests anys.

Durant la II República es va suprimir la referència al monarca i es va substituir per la introducció d'un element de tipus geogràfic o natural, en aquest cas el Llobregat. La vila passà a anomenar-se Molins de Llobregat. Aquesta nova forma del topònim va ser una més del reguitzell de canvis que es produïren en els noms de lloc de la comarca; com per exemple, Horts del Llobregat (Sant Vicenç dels Horts) o Roses de Llobregat (Sant Feliu de Llobregat), que substituïa, en aquest cas, els hagiotopònims[4] per un element natural. Amb la derrota del bàndol republicà i la instauració de la dictadura feixista del general Franco, la vila recuperà la forma antiga del topònim, però aquest cop castellanitzada: Molins de Rey. És estrany com en el fet de castellanitzar el topònim només afectés l'element nominal *Rei* i no també l'element *Molins*.

El canvi definitiu es va produir a l'inici de la dècada dels 80. La denominació oficial[5] del topònim va suposar la recuperació de l'autèntic nom amb el qual es feia referència a la vila i, per tant, la seva catalanització. Des de llavors, Molins de Rei és el nom oficial.

Aproximació a l'estudi de la toponímia del terme

La primera part d'aquest treball ha estat el recull toponímic a partir de fonts cartogràfiques, emprant una determinada classificació toponímica per dotar aquesta tasca d'un cert rigor científic. No hem realitzat aquest recull condicionats pels límits municipals, sinó que hem recollit noms d'altres termes, però que d'una manera o una altra estan o han estat lligats a la història de Molins de Rei.

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

Aquests els podríem haver classificat com a *exotopònims,*[6] però no ho hem fet, ja que en el context de la nostra recerca, aquesta distinció dóna peu a una gran ambigüitat. Molts vilatans, que possiblement no tenen els límits administratius plenament interioritzats, no els reconeixen com a noms de llocs forans, sinó com a topònims que, tot i estar en un altre terme, pertanyen a una mateixa "realitat territorial". És el cas de Santa Creu d'Olorda, que, tot i que una part del seu terme pertany administrativament al municipi de Barcelona, és un lloc que els molinencs i molinenques ens sentim molt nostre, tant pel lligam històric que la vila ha tingut amb la parròquia –i antic poble– de Santa Creu, com per les vivències personals en aquest indret.

Per poder realitzar un recull de topònims més ordenat hem establert una classificació jerarquitzada que ens ha permès establir grups i subgrups segons la naturalesa de cada topònim. La base d'aquest sistema de classificació ha estat la *Proposta d'ordenació o sistematització de la toponímia d'acord amb criteris geogràfics* recollida a l'estudi de Joan Tort sobre la toponímia del Baix Camp.

En primera instància la classificació es divideix en dos grans blocs: El medi físic. Elements de l'activitat humana. Posteriorment cada un dels dos grans grups se subdivideixen en altres apartats que permeten recollir elements d'una naturalesa semblant.

Us en mostrem un petit esquema:

El medi físic
a) Oronímia
b) Hidronímia
c) Paratges, indrets i llocs

Elements de l'activitat humana
a) Poblament
b) Elements complementaris al poblament
c) Vies de comunicació

El resultat del recull dels topònims del terme, tot i no ésser exhaustiu, ha estat força productiu. S'han recollit un total de 134 noms de lloc, dels quals interpretarem gairebé una cinquantena. Hem fet una selecció representativa d'aquells topònims que per la seva evolució, forma o simbolisme tenen un especial interès per a l'estudi.

La tasca interpretativa dels topònims l'hem basada sobretot en la cerca de referents històrics dels noms a partir de bibliografia diversa i l'ús de diccionaris, com l'*Onomàsticon Cataloniae*[7], el *Diccionari Català-Valencià-Balear*[8] i el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*[9]. El fet d'endinsar-se en el món desconegut dels mots, o gairebé desconegut, és, al mateix temps, una temeritat i un gest de valentia. Això té les seves virtuts i els seus defectes. Per això advertim que les hipòtesis que farem de l'etimologia i arrel dels topònims poden ser en alguns casos poc afortunades, i en d'altres casos errònies. La nostra intenció és obrir una porta a noves investigacions.

El medi físic

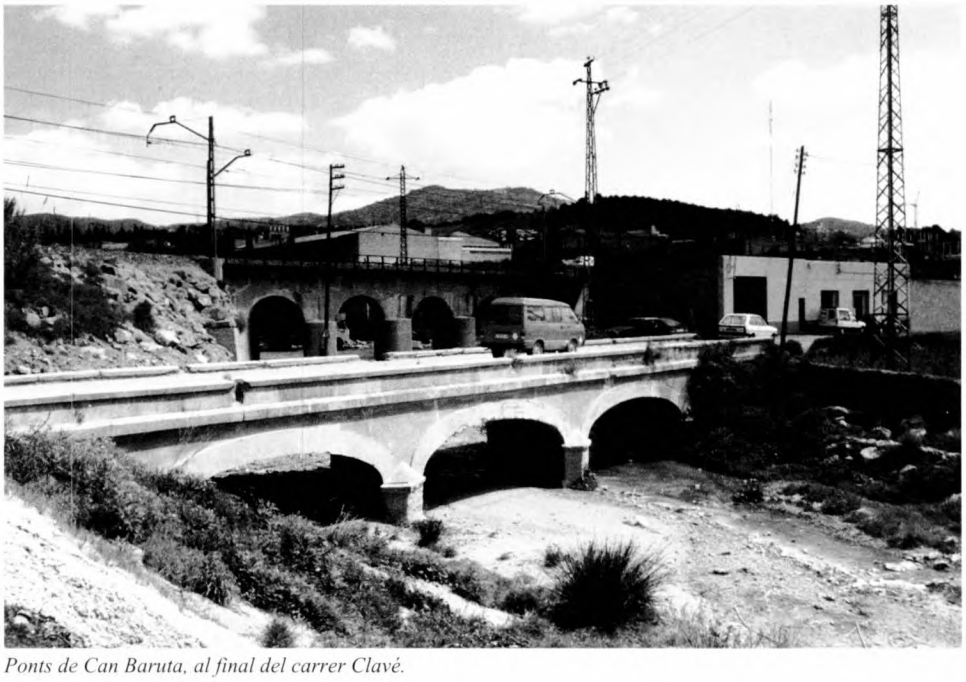
La major part de topònims referents al medi físic es troben al sector muntanyós del terme. Al sector de la plana s'han desenvolupat activitats humanes amb una densitat més elevada i els topònims referents al medi físic són més escassos. En canvi, al sector de la muntanya, les activitats humanes presenten una distribució més dispersa; això fa que els noms de lloc referents al medi físic siguin més abundants.

L'ocupació del territori per part de l'ésser humà provoca, a la llarga, i sobretot pel fenomen urbanístic, una pèrdua dels topònims que en èpoques passades feien referència al medi físic. Només es conserven en aquells llocs on el fenomen territorial al qual ens referim perdura al llarg del temps per diferents motius. Això ens fa pensar en el cicle de vida d'un topònim, que es caracteritza: pel seu

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

naixement, quan la població troba la necessitat de referir-se, amb paraules, a un determinat lloc; per la seva evolució (canvis de forma i significat, pas de topònim *transparent* a *opac*, transformacions degudes als fets històrics) i, finalment, per la seva mort o desaparició, quan ja no existeix la necessitat d'emprar un nom per referir-se a un indret concret, perquè aquest ha desaparegut físicament o de la memòria col·lectiva. Per exemple, el turó on instal·là Bernat el Ferrer la primera casa de Molins de Rei potser tenia un nom concret en aquella època que actualment no es coneix; és a dir, és un topònim que amb el temps ha desaparegut, que ha acabat el cicle. També podem citar el cas del torrent de Comaderús, topònim actualment desaparegut pel creixement urbà de la vila.

Ponts de Can Baruta, al final del carrer Clavé.

En aquest treball ens dedicarem a estudiar detalladament els noms de lloc específics del terme, no els noms geogràfics genèrics. Malgrat tot, és interessant observar quins són els noms geogràfics genèrics que s'empren per referir-nos al medi físic, ja que aquests canvien dependent del territori que s'estudiï. En el recull de topònims realitzat, els noms geogràfics genèrics més utilitzats pel que fa al relleu són *coll* o *collet*, *cova*, *penyes*, *pla*, *serra*, *puig*, *roca*, *turó* i *vall*. *Aiguamoll*, *font* o *fonteta*, *mina*, *riera*, *riu*, *salt* o *torrent* són els noms geogràfics referents als cursos o superfícies d'aigua més emprats. Altres genèrics que apareixen en el recull són *bosc* –juntament amb altres formacions vegetals, com *alzinar*, *gatosa*, *pineda* i *bardissa* o *barder*– i *terral*.

En molts casos, aquests noms geogràfics comuns, també anomenats *corònims*, es configuren com a topònims per fer referència a un lloc concret i singularitzat del territori. També poden formar una de les parts del topònim, com és cas del torrent de Comaderús, topònim que interpretem com la forma composta *coma de rus*. En aquest cas, el mot *coma* fa referència a un nom geogràfic de relleu.

Oronímia

Aquest grup de topònims fan referència a les diferents unitats del relleu i a les seves formes. A continuació exposarem la relació dels topònims que hem analitzat i interpretat dins d'aquest grup.

Collet del Batllivell

Coll situat al límit del terme, tocant al municipi de Barcelona. A partir de les aportacions recollides per Joan Coromines podem dir que no es tracta d'un topònim que faci referència a la vellesa o bellesa (també es troba com Batllebell) d'un batlle. Segons aquest autor, la terminació femenina -baldi, forma antiga del nom i d'aparició constant en documents medievals, ens situa davant del femení de batlle. Per tant, l'origen d'aquest topònim no es deu a la longevitat o aparença física del batlle, sinó a la batllessa, la muller del batlle, o una dona propera a ell.

Cova de l'Or o dels Encantats

Cavitat subterrània situada al vessant sud del massís de Santa Creu d'Olorda, prop de l'antic nucli urbà, on es van trobar algunes restes arqueològiques que demostren una ocupació contínua de la cova des del neolític (6000 aC) fins a l'edat de ferro. Aquesta cova té la seva part de llegenda, i d'aquí l'origen del topònim cova de l'Or. S'explica que Anníbal va descobrir, en aquest lloc, una rica mina d'or on hi havia una cova molt espaiosa, amb set boques d'entrada i diverses galeries de comunicació, que es coneixia com la cova dels Encantats. Aquesta cova no s'ha trobat, però es creu que corresponia a aquesta cavitat.

Turó del Mulei

Turó (227 m) situat gairebé al límit del terme per la banda de Sant Feliu de Llobregat. Forma part d'una sèrie de relleus suaus que des de l'ermita de Sant Pere Romaní van elevant-se fins a arribar a les cotes del massís de Santa Creu d'Olorda. L'origen d'aquest nom és incert i per això la seva interpretació es fa realment difícil. Ens trobem davant d'un topònim opac. Es un topònim heretat de l'àrab, per la forma i per la fonètica. A l'OC apareix com a topònim i com a antropònim. El mot *Mulet* –fonèticament semblant al mot que estem estudiant– és d'origen morisc i deriva de l'àrab *muuälläd*, 'adoptat, que sense ser àrab ha estat educat com un àrab'. En el llenguatge vulgar, l'accent es trasllada a la *e* final, de manera que es pronuncia *muuel·léd*, igual que el topònim analitzat: *muléi*. L'origen d'aquest topònim ens provoca nombrosos interrogants, però creiem que pot tractar-se d'una derivació o adaptació fonètica del mot àrab analitzat anteriorment.

La vila passà a anomenar-se Molins de Llobregat. Aquesta nova forma del topònim va ser una més del reguitzell de canvis que es produïren en els noms de lloc de la comarca.

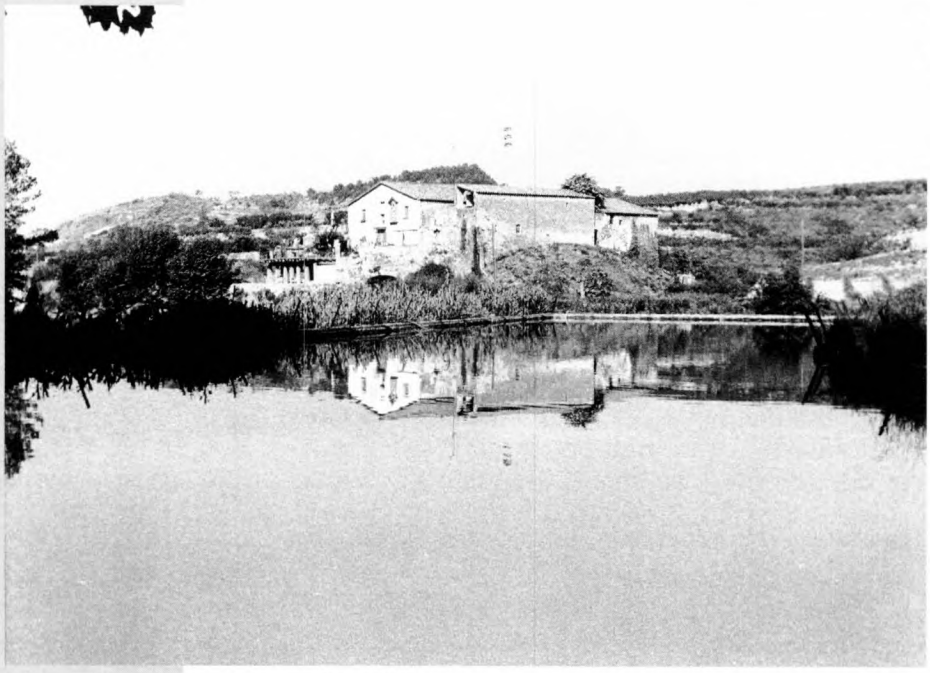
Pi del Balç

Turó (115 m) limítrof entre el terme municipal de Molins de Rei i el Papiol, encara que sembli que el topònim fa referència a un arbre singularitzat. Segons el DCVB, el mot *balç* fa referència a 'roca o terreny vertical, o quasi vertical'. Aquest oròmin fa clara referència a la forma del turó, el qual es presenta com un sortint de parets verticals als primers contraforts que apareixen al vessant oest de la serra de Collserola. El que no hem pogut esbrinar és el motiu pel qual es fa referència a un arbre. També ho hem trobat escrit com Pi del Bals, fet que atribuïm a la semblança fonètica de la grafia *s* i *ç*.

Pla dels Reguers

Topònim perdut. J.M. Jordà i Capdevila creu que aquest topònim correspon al pla que hi ha després del vessant de Sant Pere Romaní fins al riu. En l'obra de Josep Baucells *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. Inventari dels pergamins* es refereix a aquest indret amb la següent cita: «Del rec

principal, que corria vora del riu, es deriva un rec més petit o regueret que portava aigua a l'horta, la qual s'estenia del riu al Camí Ral». Sembla que el mot 'reguer' pot fer referència als canals d'irrigació que hi havia en aquell lloc per a ús agrícola. Per tant, el topònim designaria una zona de regadiu entre el Llobregat i la riera Bonet.

La masia de can Rabella.

Puig Malloi

Turó (230 m) que es troba al límit NW del municipi, tocant amb el terme de Sant Cugat del Vallès. L'origen d'aquest topònim pot derivar del mot *mallol*, que significa 'vinya novella', quan els ceps estan encara en els primers anys del seu creixement. L'abundant presència que va tenir la vinya a la serra de Collserola abans de la plaga de la fil·loxera ens porta a pensar que no seria gens estrany trobar-se un topònim amb aquesta arrel en aquestes terres.

Serra de Collserola

Topònim compost, *coll-s'erola*. L'any 1356, C. Candi ja cita en una de les seves obres «subutus terram in canonibus a pede montareum de Collis de Cerola». L'etimologia d'aquest topònim s'ha de centrar en el mot *erola*, que, segons el DECat (vol. III), és un diminutiu d'era, documentat amb aquesta forma des de 1038. Per tant, el nom d'aquesta unitat de relleu de la serralada Litoral fa referència a un tret significatiu del territori: a l'activitat agrícola, a la presència de camps conreats des d'abans de l'època romana.

Serra d'en Rabassa

Unitat de relleu paral·lela al riu Llobregat, orientada en sentit NE-SW i que transcorre entre els termes municipals de Molins de Rei i el Papiol, en la qual trobem cims com l'Alzinar, el turó de la Pineda, el puig del Rossinyol i el puig Madrona. Suposem que aquest topònim fa referència a la cobertura vegetal de la zona, ja que el mot *rabassa* significa 'camp de brucs grossos i robustos'. Més que la presència de l'arbust en concret, el topònim pot referir-se al caràcter forestal o de bosc amb una certa densitat, semblant a una màquia. També pot ser que el topònim tingui el seu origen en un llinatge. Aquest apareix com "serra d'en rabassa" i no com "serra de rabassa", fet que pot ser per referència més a una persona en concret que no pas a una formació vegetal. No obstant això, l'origen del llinatge o del malnom de la persona en qüestió segurament coincideix etimològicament amb el que hem esmentat anteriorment.

Vall de Sorgues

Fondalada que se situa a la part alta

del nucli urbà. No obstant això, el seu emplaçament no està gaire ben determinat. Jordà reconeix aquest lloc en un document del segle XV com una partida de terra amb el nom de Casalmitjà o Rodonella, on es trobaven les «horcas prop l'església de Sant Pere (de Romaní)», i el relaciona amb la vall que queda a l'esquerra del camí antic de Santa Creu d'Olorda, la qual figura com a vall de Sorgues en el mapa publicat per Mn. Trinitat Prat, l'any 1956. Suposem que es tracta de la depressió formada pel curs d'un afluent del torrent de can Ribes que s'ajunta a l'alçada de la font del Marxant. D'altra banda, el mateix Jordà relaciona aquest lloc amb un altre topònim, més proper a l'actual, però actualment desaparegut: camp de Sogues. Per referències documentals es creu que en aquestes terres es trobaven plantades unes forques que daten del segle XV (entre 1419 i 1430) per ajusticiar criminals i bandolers. Dites forques consistien en «tres pilars de pedra e barres de fust del a través; en quiscun pilar foren escolpits senyals» i pertanyien als consellers de Barcelona. Tot i això, no s'ha trobat cap document en què figuri que hi hagués cap execució en aquest indret. Creiem que l'origen del nom es deu a aquest fet històric: la presència d'unes *forques* que posteriorment s'anomenaren *sogues*, i finalment passaren a tenir la forma de *sorgues*. La inclusió de la *r* entre les dues síl·labes de la paraula fa que aquest topònim esdevingui opac i que calgui recórrer a la història per tal de poder interpretar-lo amb un cert èxit. El motiu d'aquesta variació és per a nosaltres totalment desconegut: pot tractar-se d'un error en l'escriptura o en la transcripció fonètica que ha donat lloc a una nova forma del topònim.

Hidronímia

Són els topònims que corresponen als cursos i a les masses d'aigua natural. Els podem dividir en dos grups, atenent a les seves característiques concretes: els hidrònims que fan referència a cursos d'aigua –majors o menors–, que tindran una trajectòria lineal, i els elements hídrics puntuals, com les fonts, els salts d'aigua, estanys, etc. Nosaltres hem analitzat alguns dels hidrònims recollits, però ens hem fixat especialment en les fonts, per la important presència que tenen en la memòria col·lectiva, ja que sobretot es tractaven de llocs d'esbarjo, de reunió i de gaudi de la natura per a tota la població.

El salt d'Aigua

Situat al camí de la Rierada, per sobre de la masia de can Planes. Aquest salt és produït per una petita resclosa que reté l'aigua de la riera de Vallvidrera i que anteriorment era la força motriu d'un molí, del qual es té constància fins al segle XIX. Ha estat un lloc on molts molinencs i molinenques –referint-se a aquest indret únicament com el Salt– han anat a gaudir d'un ambient fresc i una frondosa vegetació de ribera. El que és realment interessant d'aquest topònim és que es tracta d'un nom geogràfic comú, que en aquest cas s'ha convertit en un nom de lloc que serveix per singularitzar una part del territori, igual que passa amb el Pla o amb el Terral.

El resultat del recull dels topònims del terme, tot i no ésser exhaustiu, ha estat força productiu. S'han recollit un total de 134 noms de lloc, dels quals interpretarem gairebé una cinquantena.

Font Calenta

Font situada prop de Sant Bartomeu de la Quadra. Es tracta d'una font d'aigua no potable, l'aigua de la qual sempre s'ha fet servir exclusivament per regar els horts. Es deia d'aquesta aigua que és *molla*, 'que no corre, que està embassada' per això no és apta per al consum humà. El fet

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

La masia de can Bofill.

d'atribuir-li l'adjectiu Calenta deu estar relacionat amb la tempe-ratura de l'aigua: com que no sortia directament de la muntanya, sinó que estava estancada, podria ser que estigués més calenta que l'aigua d'altres fonts del voltant. Tanmateix, pot ser que es digués que era *calenta* amb la finalitat d'atribuir-li un defecte i evitar que algú la ingerís.

Font de l'Espinegar

Font d'aigua situada abans d'arribar a la Rierada, dins la propietat de can Castellví. Fins fa uns anys hi havia un safareig on es podia anar a rentar roba. Interpretem que el topònim fa referència a la vegetació d'aquell indret. Espinegar pot ser un derivat –o una forma perduda– per expressar la formació vegetal on abunden les plantes espinoses, entès com a lloc embardissat, boscós i difícil de penetrar a causa de la seva densitat.

Font de la Tartana

És una de les fonts més populars de la vila. També coneguda com a font de Can Bofill, ja que es troba dins la propietat d'aquest mas. La forma recorda l'estructura d'un carruatge i per això, popularment, se la coneix com la font de la Tartana.

Font del Pica-pica

Situada dins la propietat i a prop del mas de can Campreciós. També apareix com a font del Forn. L'origen del nom ve donat perquè es deia que l'aigua d'aquesta font produïa picor a la pell del qui la bevia.

Font dels Casats

Era la font més propera al nucli urbà, però actualment queda inclosa. No es tracta d'una font de muntanya pròpiament dita. Just davant hi havia, i hi ha, una petita esplanada prou espaiosa perquè els més menuts puguin jugar sense gaire perill. Per aquest motiu, era costum que les parelles amb els infants, encara petits, s'apropessin per passar-hi una estona del seu temps lliure. Així doncs, l'origen d'aquest topònim ve de la funció d'espai públic que aquest indret exercia, ja que s'hi reunien, sobretot, els qui s'havien casat de feia poc.

Riera Bonet (o d'en Bonet)

Curs d'aigua que neix al massís de Santa Creu d'Olorda i desemboca al riu Llobregat a l'alçada de l'ermita de Sant Pere Romaní. El topònim correcte és riera d'en Bonet, ja que fa referència a un llinatge i és com ha aparegut escrit en nombrosos documents. També se li diu torrent d'en Bonet. L'origen d'aquest topònim s'ha de buscar en el llinatge Bonet. Al segle XV, segons mostra un document de l'època, aquesta família tenia en propietat l'ermita de Sant Pere Romaní: «construïda dins els meus dominis de la casa de Bonet i en alou meu». La riera, doncs, ha conservat aquest nom fins a l'actualitat, però també la podem trobar amb el topònim riera de Canalies.

Riera de Sant Bartomeu

El topònim que volem analitzar no

és el que es conserva actualment, sinó el topònim amb el qual es coneixia anteriorment aquest curs d'aigua: riera del Cagalell o riera de Cagadell. Aquest topònim apareix en documents del segle XV, però pel desús de la població ha esdevingut nom perdut. Segurament el motiu ha estat la simplificació toponímica, ja que per als molinencs i molinenques la riera de Sant Bartomeu ha estat únicament *la Riera*.

Segons Joan Coromines, la dues formes escrites del nom, tant *cagalell* com *cagadell*, provenen etimològicament del llatí *cavea*, 'gàbia', o 'balma' (o bauma). Al DCVB, *bauma* apareix amb el significat de 'cova no gaire fonda, gruta'. Així doncs, l'origen del topònim pot atribuir-se a una profunda depressió o fondalada que al llarg dels anys ha anat formant la riera, i per la qual discorre actualment. També podria ser que aquest topònim fes referència a algunes característiques del naixement de la riera, com que aquesta sortís d'una cova, forat o bauma.

Riu Llobregat

Al diccionari de Pompeu Fabra es defineix com «el riu que baixa del cim del Berguedà a desembocar part dellà del Montjuïc de Barcelona». Aquest ha estat un curs fluvial cabdal per a la història de la vila, des de la creació del nucli urbà fins a l'actualitat. Per això creiem convenient dedicar-li un espai, encara que el seu tractament toponímic sigui reiteratiu. Ens ho plantegem més com un humil homenatge.

Al segle I dC, Pomponius Mela cita en una de les seves obres «Rubricatum flumen» (*De Situ Orbis*, 2, VIII, 90). Més tard, en l'obra d'un geògraf de Ravenna apareix «Lubricatum», i ja en època medieval apareixien altres formes del nom, com per exemple la que rebia al pla de Bages: «flumen Lubegardo» (any 942), o «flumen Lubricati» (any 966). Evidentment, totes les formes deriven de l'adjectiu llatí *rubricatus*, 'rogenc', referint-se al color de les seves aigües en aquest últim tram del riu.

Torrent de Comaderús

És un topònim desaparegut. Aquest curs d'aigua transcorria per on actualment hi ha les escales del carrer dels Boters. Creiem que Comaderús és un topònim compost que es pot interpretar com *coma de rus*. Al DCVB ens apareix *coma* com a 'depressió més o menys pregona o planera en terreny de muntanya'. Aquest mot ha desaparegut en moltes comarques del llenguatge viu, però s'ha conservat de manera molt abundant com a fòssil toponímic. Per altra banda, *rus* apareix a l'OC com un mot amb una etimologia difícil i sobre la qual se sap molt poca cosa. Tanmateix, Coromines l'identifica amb el *rus* llatí, 'paratge rural, lluny del poblat'. Per tant, l'origen d'aquest topònim podria combinar ambdós conceptes: per una banda, podria ser que el naixement o el curs d'aquest torrent se situés, en època passada, en una depressió de muntanya allunyada del nucli urbà, el qual ocupava molt menys espai que l'actual; i per altra, que ho fes en un espai conreat per l'activitat humana. No obstant això, és important assenyalar la referència que es fa a dos elements significatius del territori: el medi físic i el paisatge agrícola.

Torrent de l'Hospital

Per interpretar aquest topònim hem de recórrer a la història, ja que aquest nom és un llegat de l'estada a la vila de l'orde religiós dels Cavallers Hospitalers de Sant Joan de Jerusalem. Com a resultat de les Croades del segle XI, nombrosos ordes religiosos s'ubicaren per diferents indrets del territori per ajudar i contribuir a tal empresa. En el cas de Molins de Rei, els Hospitalers s'instal·laren on actualment hi ha les restes del Castell Ciuró, als quals Pere I el Catòlic els encarregà, sense èxit, la portada

d'aigües del Llobregat cap a Barcelona. Així doncs, l'origen d'aquest nom radica en l'estada d'aquests monjos benedictins a la vila. Aquest topònim també apareix com a torrent de l'Hospitalet.

Paratges, indrets i llocs del medi físic en general

En aquesta mena de "calaix de sastre" s'inclouen alguns topònims que, per la seva naturalesa, no s'han pogut classificar en els dos grups anteriors. Podem trobar partides de terra amb noms que poden fer referència tant al medi físic com el medi humà. Per altra banda, trobem paratges que, a diferència de les partides de terra, són llocs més concrets i delimitats. Per últim, trobem els topònims de les masses forestals en el seu sentit més ampli, és a dir, el nom amb el qual se singularitzen els espais ocupats per algunes formacions vegetals.

El Terral

Sector situat a la carretera que va de Molins de Rei a Sant Bartomeu de la Quadra. Actualment s'utilitza com a circuit per als aficionats a les motos de muntanya. En el DCVB, el mot *terral* apareix com a 'terrer d'on els rajolers prenen terra per a fer rajoles i els productes de llur indústria' o com a 'extensió de terra pairal'. Tornem a trobar-nos amb un cas en què un nom comú es converteix en nom propi per referir-se a un lloc concret. En aquest cas, creiem que l'origen del nom prové d'una antiga extracció de terra vermella en aquest indret. No seria un fet aïllat, ja que en aquestes muntanyes hi ha diferents explotacions d'argiles destinades a la producció de materials per a la construcció; per exemple, les pedreres que hi ha al Papiol.

La Rierada

Aquest topònim fa referència tant al nucli urbà de la Rierada, organitzat al voltant de l'església, com a les terres que la circumden. Aquest topònim també s'ha trobat com a Poble de la Rierada o Cases de la Rierada. Segons Joan Coromines, l'origen d'aquest topònim pot fer referència a l'activitat agrícola que es donava en aquest sector del terme, la qual ha donat un nom de lloc de forma composta, *riera arada*, heretada d'un català arcaic. Al segle XIX, segons assegura J.M. Jordà, aquest indret també era conegut com *el Rieral*.

L'ocupació del territori per part de l'ésser humà provoca, a la llarga, i sobretot pel fenomen urbanístic, una pèrdua dels topònims que en èpoques passades feien referència al medi físic.

Les Barderes

Partida de terra situada en un vessant de la vall de la Riera de Sant Bartomeu, a l'obaga del bosc d'en Roca. Al DCVB hem trobat el mot *barder*, que fa referència a un 'conjunt de plantes espinoses'. Creiem, doncs, que l'origen del topònim pot tenir a veure amb la formació vegetal predominant a la zona, on suposadament abunden (o han abundat) plantes espinoses com la bardissa.

Elements de l'activitat humana

Seguint la proposta d'ordenació o sistematització de la toponímia d'acord amb criteris geogràfics emprada fins ara, aquest àmbit de classificació es divideix en tres blocs o epígrafs: la toponímia relativa al poblament, la toponímia relativa a aspectes complementaris al poblament o l'activitat econòmica i, finalment, la toponímia relativa a les vies de comunicació.

Dins d'aquest gran apartat hem pogut recollir elements del territori relacionats amb l'acció humana. Desta-

quem aquells topònims que fan referència a l'assentament de l'activitat agrària, industrial i a l'extracció de minerals, a la pràctica religiosa i a diferents elements de les vies de comunicació com camins, carreteres, ponts, cruïlles o llocs de pas.

realitzar el nostre treball, encara que cap sigui estrictament un de toponímia.

Toponímia referent al poblament

En aquest subapartat estudiarem la

El canal, entre el Molí i la Casa de les Aigües.

Els assentaments de població ocuparan un lloc privilegiat en aquest apartat, ja que dedicarem una importància especial a l'anàlisi d'algunes masies que trobem al terme de Molins de Rei. Ens basarem en els estudis realitzats per J.M. Jordà, que de manera continuada ha anat fent recerca i ha publicat els resultats a la premsa local, sobre la història de les masies del terme[10]. Les seves aportacions són de gran ajuda per poder recollir i interpretar la toponímia de la vila, ja que en les seves obres, encara que amb un enfocament historicista, dedica alguns espais al tractament o documentació de topònims vigents o perduts. No es pot dir que faci una tasca de recerca toponímica com a tal, però diguem que ens fa molt més planer el camí a aquells que en volem fer. No obstant això, no ha estat l'única obra de referència, ans al contrari, ja que hem pogut trobar altres documents de gran valor per toponímia de les masies del terme de Molins de Rei. És per això que apareixeran pocs topònims referents a l'assentament col·lectiu. Hem considerat aquesta opció com la més adient, ja que creiem que l'estudi de la toponímia urbana té prou complexitat com per dedicar-li una recerca aliena a aquesta.

Can Bofill de la Torre

Aquest mas està situat al camí antic que porta fins a Santa Creu d'Olorda. Seguint un camí secundari arribem a la font de la Tartana o font de Can Bofill, i a escassos metres trobem el mas. L'origen del nom fa referència a una antiga torre de guaita situada on actualment es troba la porta d'accés. La primera referència que es troba de can Bofill data de l'any 1368. En un document trobem que el comte-rei Pere III dóna una disposició a favor de Berenguer de

Relat, en la qual el fa propietari de la fortalesa de Ciuró, la vila de Molins de Rei i els masos de Ramon Çatorra (can Vilagut) i de Bernat Bofill (can Bofill). Els Bofill, doncs, romanen lligats a la titularitat del mas des del segle XIV fins al segle XVIII. Al 1723, el mas passa a mans de Tomàs Llevallol, l'hereu del qual va ser Francesc Galceran. Se suposa que a principi del segle XX el mas va passar a propietat d'Eugeni Baldó, nissaga que actualment conserva la titularitat.

Can Calopa de Baix

És l'última de les masies de la Rierada que estan dins el terme municipal de Molins de Rei, situada per sobre de can Campderrós. L'antic nom amb què es coneixia aquesta propietat era mas Duran –titulars del mas al segle XIV– i, posteriorment, Can Campderrós. Suposem que els dos masos anomenats Campderrós no van coincidir en el temps, ja que si hagués estat així, podríem haver trobat les formes de *dalt* i de *baix* –o algun derivat o mot amb la mateixa intenció– que diferenciessin els dos masos homònims. Al 1503, en un capbreu[11], trobem que Antoni Campderrós reconeix posseir el mas Duran dez Solà. A mitjan segle XVI, la família Calopa el va adquirir i el va regentar fins a 1750, quan una pubilla de la família es casà amb l'hereu dels Puigcarbó. D'aquesta manera, els Calopa van deixar de ser-ne els propietaris, però el llinatge ha quedat fixat al nom del mas i ha arribat fins als nostres dies.

Can Campderrós

Abans d'anomenar-se can Campderrós (segle XV), aquest mas es coneixia com a mas Toxonera, potser derivat de toixó o de teix. Anteriorment s'havia dit també mas Vendrell i, molt abans, mas Garrofar. Des de 1930 també es coneix com can Salat. En la seva finca trobem restes d'un antic molí –potser un trull– que es movia amb la força de la riera que hi passava molt a prop. La primera referència històrica que es té de la nissaga Campderrós com a propietaris d'aquest mas data de 1402, any en què Mateu Campderrós signa el seu testament. Els Campderrós ostentaren la titularitat del mas per espai d'uns 400 anys; els trobem fins a final del segle XVIII. Al 1875 la propietat passa a mans de Francesc Planas i Coll, no sabem si per venda, per herència d'una pubilla que no va poder conservar el llinatge Campderrós o per algun altre motiu. L'any 1930, després de canvis continuats en la titularitat, el mas el va adquirir el matrimoni Salat-Aguilar.

Can Campmany

Masia situada a l'antic camí que portava a can Calopa de Dalt; actualment és un restaurant. Abans de la reconstrucció, can Campmany era un munt de runes; actualment poc ha quedat del que va ser l'antic mas. En un capbreu de 1656 ha quedat escrit «Mas Campmany, antic mas Ferriol i més antic mas Botella». Al 1593 es troba la primera referència de la família Campmany, concre-tament de Jaume Campmany, obrer de la parròquia de Sant Bartomeu. Al 1893, la propietat passà a mans de Gaspar Modolell. Durant els esdeveniments de la Guerra Civil, es creu que a can Campmany els republicans executaven algunes persones rellevants del bàndol nacional o de l'església, que posteriorment llençaven al pou del mas. A principi del segle XX el mas va ser abandonat pels seus propietaris i amb el pas del temps va acabar en estat ruïnós, fins a la recent restauració.

Can Campreciós

Està situada en un camí que voreja la riera de Vallvidrera, en el seu pas pel lloc dit *la Sibèria* –topònim que es deu a la fredor i humitat d'aquest indret–, anant cap a la Floresta o can

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

Busquets. No obstant això, l'antic o primitiu indret on s'alçava el mas no era pas aquest, sinó que se situava, travessant el pont, a uns tres-cents metres del mas actual. Aquest primitiu mas, cosa insòlita, era situat al vessant d'obaga, quan tots els masos es construïen a solell per aprofitar l'energia del sol. Suposem que els habitants primitius d'aquest mas l'aixecaren en aquest indret per aprofitar l'aigua de la font de la Salamandra o de la Picor. El primer llinatge que s'ha trobat relacionat amb el mas ha estat el Coll, suposadament emparentats amb els Coll del mas de can Castellví. En un capbreu de 1656 trobem la referència al matrimoni entre Joana Coll i Andreu Campreciós. La propietat figura en mans dels Campreciós fins a mitjan segle XIX, concretament fins al 1856, any en què, no se sap si per herència o per compra, el mas passa a ser propietat de Josep Modolell, una família molt important de Sant Just Desvern. Els Modolell van construir dins de la finca de can Campreciós una torre que porta el llinatge de la família, Torre Modolell. Així doncs, es conserva el nom de la nissaga que va dur la titularitat de la finca –els Campreciós– durant molts anys.

Can Capellans

És un dels masos més coneguts a Molins de Rei, especialment per la seva arquitectura formada per dos edificis: les antigues dependències de la masia i la torre de l'època modernista. Situat en el vessant dels turons de Sant Pere de Romaní que està encarat a la vall del Llobregat, la primera referència que tenim d'aquest mas, conegut llavors com mas Panadès, data de 1295 quan Guillem de Pacs compra a Guillem Durfort, entre d'altres masos, aquesta propietat. Els Panadès es troben com a propietaris fins al 1409. El 24 d'octubre de 1693, el vicari general, Pere Roig i Morell, concedia llicència als pares de Sant Felip Neri per celebrar missa a l'ermita de Sant Pere Romaní i més tard esdevindran els propietaris del mas de can Capellans. Degut a això, creiem que pot haver quedat entre la població el sobrenom de can Capellans –mas dels Capellans–, que amb el temps ha esdevingut el topònim habitual.

Dins d'aquest gran apartat hem pogut recollir elements del territori relacionats amb l'acció humana. Destaquem aquells topònims que fan referència a l'assentament de l'activitat agrària, industrial i a l'extracció de minerals, a la pràctica religiosa i a diferents elements de les vies de comunicació com camins, carreteres, ponts, cruïlles o llocs de pas.

Can Castellví (de la Rierada)

Mas situat a la Rierada, antigament en terme municipal de Santa Creu d'Olorda, que des de 1926 pertany a Molins de Rei. Està ubicat al vessant de solell de la serra de Can Julià, que fa de partició entre els termes municipals de Molins de Rei i Sant Cugat del Vallès. Els documents –pergamins i llibretes, tal vegada únics en els masos d'aquestes terres– que es conserven d'aquest mas ens fan datar les seves arrels cap a mitjan segle XIII. Els primers propietaris del mas, dels quals es té constància, són els Màier (o Màger), que regentaren el mas per un període de 115 anys, des de 1249 fins al 1365. L'any 1519 es troba la primera notícia de la nissaga Castellví, quan en Pere-Joan Castellví es casa amb Elionora-Paula Coll, filla de l'anterior família de propietaris. Des de llavors, la família Castellví no ha deixat el mas en cap ocasió. Fa gairebé 500 anys que el regenta i n'han ostentat la titularitat fins a 14 generacions. Així doncs, el nom que actualment rep el mas es deu a la nissaga a qui pertany.

Can Farrés

Aquest mas està situat en un turó al vessant oest del massís de Santa Creu

d'Olorda i s'hi arriba pel camí antic que duu a Santa Creu, entre can Bofill i can Ribes. La primera referència documental de can Farrés la trobem el 1393, quan apareix com a mas Moragues i en propietat de Ferrer Bosei. Altres documents de l'època indiquen que a les darreries del segle XIV i als segles XV i XVI, el mas pertanyia a la família Gilabert. No és fins a 1733 quan trobem referència al llinatge dels Farrés, però no sabem si varen accedir a la propietat de la casa com a masovers o directament com a propietaris, i tampoc en quina data concreta ho feren. A principi del segle XX, el propietari del mas era el batlle de Santa Creu d'Olorda, Ramon Farrés i Serra.

Can Graner

Mas situat al vessant sud del turó on es troba el Castell Ciuró. Pels documents antics sabem que aquest mas s'havia anomenat mas Caldés o mas Calders; després, mas Graner; més tard, mas Amigó, i fa un segle mas Canyelles; però el nom que s'ha conservat fins a l'actualitat ha estat can Graner. La primera referència històrica dels Calders la trobem en un document del 1316 en què es fan constar els llindars de la casa-torre Ciuró amb Antoni Calders. En molts documents, aquesta finca consta com una part més de la fortalesa del castell, fet que dificulta el seguiment de la seva evolució. En l'amillarament de 1861, diu que la propietat de can Grané –sense *r*–, que consta de 14 mujades[12], és propietat de Miquel Canyelles. Ara sabem que la casa és propietat de Rosa Feliu, però que el nom que s'ha conservat fins a l'actualitat està lligat a la nissaga dels Graner, propietaris entre els segles XVI i XVII.

Can Mas

L'església de Sant Bartomeu de la Quadra, segons els estudis que s'han fet, formava part d'una casa-torre de tipus feudal, potser la Torre Sunyer de la qual el Capitulari de Sant Cugat del Vallès ja té constància l'any 998. D'aquella primitiva casa feudal només se'n conservà l'església; tota la resta s'enderrocà o fou subdividida en petites construccions dedicades a l'activitat agrària. Abans d'aquesta divisió, tot pertanyia a una masia que hi havia al cantó dret de l'església, de la qual trobem referències des del segle XV. Avui, és una torre coneguda com la Casona. El 1499, aquest mas pertanyia als Torrent i el 1567, a Antoni Mas i la seva esposa Caterina. Can Mas va ser una de les masies més importants d'aquestes terres; posseïa més de dues-centes mujades de terra, quantitat insòlita en les masies del voltant. A final del segle XIX, la casa era coneguda com a cal Senyor Pau.

Can Planes

D'aquest mas no s'ha conservat gaire documentació, fet que fa difícil realitzar-ne un estudi tan acurat com els altres. Malgrat tot, en els monogràfics de J.M. Jordà apareix una història del que va poder ser l'evolució d'aquest mas. En els seus inicis s'anomenava mas Vallvidrera; posteriorment passà a dir-se mas Bovera i, més tard, mas Savall. Després s'anomenà can Planes, encara que aquesta família no va conservar-ne la propietat. El mas i les terres que hi anaven lligades van passar a mans dels Argelich i, posteriorment, als Llanés, actuals propietaris. El nom amb el qual es coneix aquesta casa fa referència al llinatge que la va ocupar durant una època concreta. A diferència d'altres masos en què el nom es deu a la família que n'és propietària en l'actualitat, a can Planes s'ha conservat el topònim independentment dels canvis en la titularitat del mas.

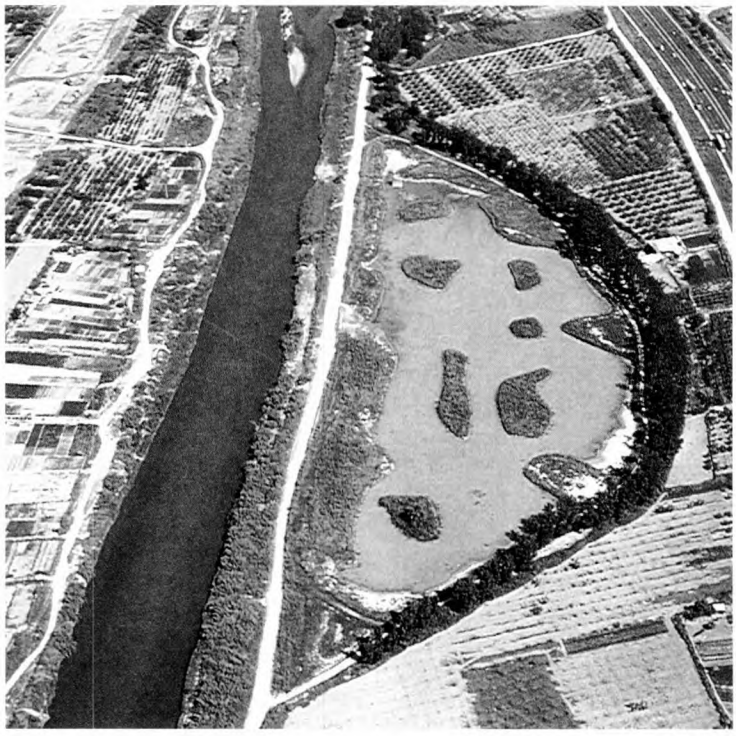
Can Portell

Mas situat al camí antic de Santa Creu d'Olorda, just abans d'arribar

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

a l'església d'aquest antic poble. A les darreries del segle XIX era conegut amb el nom de ca n'Amigó de Dalt o del Baluard, i més antigament amb el nom de mas Ferran. Durant successives generacions, aquest mas va ser propietat dels Amigó, una família benestant important a Molins de Rei i a Sant Feliu de Llobregat. La primera referència del mas es troba en un capbreu del 1503 on es reconeixen els drets d'aquesta família sobre aquesta propietat. L'any 1897, la propietat de ca n'Amigó va passar a favor de Pagès i Portell, comerciant de carbons, al qual es deu el nom actual. La importància de la família o el llinatge Amigó es pot veure clarament en la toponímia de la zona, ja que trobem altres masos amb aquest nom o amb alguns de derivats, com per exemple ca n'Amigó del Clot o de Baix, en el terme de Molins de Rei, i ca n'Amigoret, ja en terme municipal del Papiol.

El riu Llobregat.

Can Rabella

Una de les masies més conegudes de Molins de Rei, per la seva proximitat al nucli urbà. És una de les poques que encara conserva l'activitat agrícola gràcies a la masoveria, que, des de 1907, està en mans de la família Ricart. S'hi arriba per l'antic camí de Molins a la Rierada, per damunt del que avui és el polígon industrial Riera del Molí. Aquest mas era conegut com can Revella de Baix, a l'hora que can Santoi era conegut com can Revella de Munt. Quan can Revella de Munt va passar a favor d'una pubilla, fet pel qual no es va conservar el llinatge, el nom del mas va canviar i va fer desaparèixer els determinatius *baix* i *munt*. L'escriptura d'aquest antropònim admet moltes formes al llarg de la historia i d'acord amb el lloc on aparegui. Al DCVB trobem *Revella* (també escrit Rabella o Ravella), «llinatge existent a Barcelona, Avinyonet, Balsareny, Corbera, Martorell, les Cabanyes, Castellbisbal, Olesa de Montserrat, el Papiol, (...)». La primera referència dels Revella en aquest mas data de 1325, any en què els propietaris feren una ofrena d'oli a l'església de Sant Bartomeu. La nissaga dels Rabella es va perdre pel pas de la propietat de generació en generació, procés en què la figura de l'hereu i la pubilla fa trontollar el lligam d'un llinatge a la titularitat del mas. Creiem, doncs, que els Rabella no se'l van vendre, sinó que va passar a una altra nissaga pel casament de la pubilla amb l'hereu d'una altra família. Can Rabella antigament s'havia anomenat mas Sigalet, mas Queralt, mas Noguera i, posteriorment, mas Albareda. Avui, Can Rabella és propietat de la família Boix; no obstant això, el nom

Carles Guirado González

de la nissaga que el va regentar durant molts anys ha perdurat.

Can Ribes

Mas situat al camí que duu a can Bofill. A partir de documentació antiga se sap que, al segle XV, aquest mas es deia mas Rubió. La referència més antiga dels Rubió data de 1329, quan la família Miramat, per tal de satisfer deutes acumulats, va vendre el seu mas (can Tintorer) i algunes terres, en les quals se suposa que es va construir el mas de can Ribes. L'any 1404, la família Ribas la titularitat de la casa, però se'n desconeix el motiu. Aquests conserven la propietat fins a 1775, quan passa a mans de la família Estella-Ribas. Actualment, el mas és propietat de l'empresa que explota la pedrera del puig d'Olorda.

Can Tintorer

Mas situat al vessant occidental del massís de Santa Creu d'Olorda. Antigament s'anomenava Canalies de Miramat, suposem que fent referència als propietaris que van ocupar la casa entre la nissaga dels Rubió i dels Major. El mas, si ens basem en els documents trobats, data del segle XIII, concretament del 1295 en què

Gran part dels topònims vius d'un territori poden ser interpretats i entesos per un gruix important de la població, sense necessitat de recórrer a coneixements etimològics, geogràfics o històrics.

es parla de la compra dels masos Panadès, Niell, Bonet i Antic de Miramat (l'actual can Tintorer). La desfeta econòmica dels Major va fer que aquesta família renunciés a la propietat del mas i que amb data de «*20 de myg de 1671*» passés a mans d'Isidro Tintorer, tal com figura en la inscripció en el llindar de la finestra de la sala. La nissaga Tintorer (o Tintoré com figura en alguns documents) fa més de 300 anys que regenta el mas.

Can Vilagut

És un mas que no conserva les dependències d'una construcció rural tradicional. Va ser arranjat per Josep Vilagut el 1971 i té l'aspecte d'un mas-torre. A la façana, el rellotge de sol ens indica que el mas –no sabem amb quina fesomia– ja existia el 1768. Està situat a la vora de l'antic camí de Santa Creu d'Olorda, just per sobre del turó on es troba el Castell Ciuró. En un document de 1441, de l'arxiu dels Requesens situat a Sant Cugat del Vallès, es troba que '*una peça de terra, dita abans* vinya vella' limita a orient amb les propietats de Joan Vilagut. Per tant, la primera vegada que trobem els Vilagut en aquesta propietat és al segle XV. En un altre document consta que els Vilagut són propietaris d'un mas conegut com can ça Torra o can Satorra, antic nom d'aquesta propietat. Si continuem en la recerca de la història d'aquest mas observarem que el llinatge Vilagut sempre ha estat vinculat a la titularitat del mas i la seva nissaga ha arribat fins a l'actualitat com a propietaris de la casa i la finca.

Castell Ciuró

La documentació antiga, segons l'historiador local Joan Tort i Mensa, ens parla de tres torres situades en punts estratègics del pla de Molins de Rei que barren el pas a tres rieres que discorren de la muntanya fins a la plana: la riera de la Salut, en terme de Sant Feliu de Llobregat; la de Sant Bartomeu i la d'en Bonet, a Molins de Rei. Se suposa que van ser els romans els qui construïren la primera torre, encara que la falta de documentació no ens permet afirmar-ho amb garantia. Al llarg del temps, el nom d'aquest indret ha anat variant, de vegades segons el propietari de la finca o les construccions, i en altres moments per l'evolució exclusiva de cada topònim que, per diferents motius, experimenta canvis en la seva forma.

APUNTS SOBRE LA TOPONÍMIA DEL TERME DE MOLINS DE REI

Carles Guirado González

Així, Torre Guadall és el topònim més antic que trobem per fer referència a aquest lloc, documentat al Cantoral de Sant Cugat al segleX. Al segle XI, els cavallers hospitalers de l'orde de Sant Joan de Jerusalem es varen instal·lar a la vila i construïren al costat d'aquesta torre una casa coneguda com Olivari de Cedró. En altres documents de l'època apareix la forma Cidró o Ciuró. Aquest fenomen no és un canvi de nom, sinó una evolució d'un mateix nom que, per certes circumstàncies, moltes vegades per atzar, ha anat variant la seva grafia. Entre 1366 i 1370 es va construir el castell, del qual encara queden algunes restes. Des de llavors començà a anomenar-se Castell Ciuró, de vegades escrit amb un guió en mig (Castell-Ciuró) o com un sol mot (Castellciuró). Entre la nomenclatura popular també s'escolta l'expressió *el castell dels moros*. Aquest és un nom que s'atribueix a molts castells catalans com a herència de l'ocupació musulmana.

Can Bardissa, a Sant Bartomeu.

Sant Bartomeu de la Quadra

Antigament aquest indret es coneixia com la quadra de Sant Bartomeu, topònim que trobem escrit ja al segle XIV. Aquest lloc se'l denomina *quadra* com a lloc feudal de segon ordre. Molts eren (i alguns encara ho són) els llocs per les rodalies anomenats *quadra*: la quadra d'Aba-dal (Santa Creu d'Olorda), la quadra Canals (Valldoreix), la quadra de Vallirana (Cervelló), etc. Aquest nom comú s'empra per designar un districte especial dins d'un castell, en aquest cas el d'Olorda, i s'empra per fer esment a les propietats lligades a l'església de Sant Bartomeu d'Olorda, anomenant-les com la Quadra. També apareix com la quadra de Sant Bartomeu.

Sant Pere de Romaní

Ermita dedicada a Sant Pere. El nom més antic amb què es coneix aquest lloc –com a espai, no com a edifici– era Duïsme o Duodècim, però també vall de Dutimo. Aquests topònims, segons l'estudi de Josep Moran, sembla que es refereixen a una mesura o senyalització de la via romana, possiblement a la distància de dotze milles. Posteriorment, aquest nom també va servir per referir-se a l'er-

mita. Trobem en alguns documents la forma Sant Pere de Dudismo (o Dudisme, Duzisme, Duzisine, Dussime, etc.). Altres noms recollits són Oratori de Sant Pere Apòstol de Roma, Sant Pere d'Olorda, Capella del Romaniar, Sant Pere de Romaniar, Sant Pere del Romaní i, finalment, Sant Pere de Romaní. Es creu que, de molt antic, la gent ja coneixia aquesta ermita amb el nom de Sant Pere de Romaní, però com que molts dels documents on apareix el topònim estan redactats en llatí, no el trobem escrit en català fins a final del segle XIX.

Santa Creu d'Olorda

Antic poble que amb el pas del temps es va anar deshabitant i abandonant, i que actualment es configura com una àrea de lleure dins el Parc de Collserola. L'any 1916 se'n van repartir les terres entre els municipis de Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat i Sarrià (Barcelona). El topònim Olorda apareix per primer cop escrit l'any 986, en el Capitulari de Sant Cugat del Vallès: «et contra ipsum montem Olorda». Trobem moltes variants d'aquest topònim a les terres catalanes, les quals se suposa que fan referència a la mateixa forma, però deformades al llarg del temps per la semblança fonètica. Són per exemple: Alorda, Lorda, Lordra, Ordra, Orda, Orde, Ordre, Olorde, etc. La forma derivada Olorde –amb *e* final– la trobem al segle XVIII, quan es va imposar la castellanització dels topònims i aquest indret va passar a anomenar-se Santa Cruz de Olorde. Segons Joan Coromines, el nom Olorda prové etimològicament de llengües preromanes, concretament del topònim Olórbite (de les llengües bascoïdes *orost-bide*, 'camí de vedells'), que posteriorment ha donat lloc a altres topònims com Olopte (poble de la Cerdanya), Olèrdola (poble del Penedès), etc. En el nostre cas, com en molts d'altres arreu del país, s'ha donat la combinació d'un motiu de caràcter religiós (Santa Creu) amb un nom de lloc concret (Olorda), que ha donat com a resultat el topònim que actualment emprem.

Toponímia referent a aspectes complementaris del poblament o a l'activitat econòmica

En aquest apartat hem recollit els topònims que fan referència a l'activitat de la població, ja sigui de caràcter econòmic, social o cultural. Els topònims que analitzarem a continuació no tenen un gran interès pel que fa a l'etimologia, a diferència dels que hem tractat anteriorment, però alguns tenen una història singular o un simbolisme especial per a la població.

Oratori de can Planes

Petita capella dedicada a Venceslau que se situa a l'antic camí que duu de Molins de Rei a la Rierada, poc abans d'arribar a can Planes. La història i la raó d'existència d'aquest oratori l'explica J.M. Jordà[13]: «Quan feia pocs anys que els Llanés posseïen el mas, el 1901, n'Enric Llanés i Clariana, l'amo de la pairalia, un dia, amb una tartana, venia de recollir les seves filles de l'estació, les quals havien arribat amb el tren; tot d'una va començar a girar-se el temps a mal borràs, amb pluja, llamps i trons. Lluitant per arribar aviat i posar-se a aixopluc, segurament, arraulits, invocaven la coneguda jaculatòria: "Sant Marc, Sant Creu, Sant Bàrbara no ens deixeu". Tot fent camí els llamps cada vegada espetegaven més a prop. Amb molt d'esglai es varen trobar cegats per la llum d'un llamp i trontollats pel tro, que a pocs metres havien abatut un roure sota el que acabaven de passar. L'amo Llanés, en agraïment a la sort que havien tingut, i en reconeixement a la protecció divina, va voler aixecar una capelleta, la qual va posar sota l'advocació de Sant Venceslau, ja que en aquella data, el 28 de setembre, l'església celebra la festa d'aquest sant». És un topònim

generat, com molts d'altres, a partir d'un fet totalment anecdòtic.

Canal de la Infanta

La inauguració del canal se celebrà el dia 12 de maig de 1819. La Infanta Luisa Carlota de Borbó es trobava de visita a Barcelona, fet que fou aprofitat per sol·licitar-li que aixequés les comportes quan, de retorn a Madrid, passés per Molins de Rei. El fet de ser una persona de la monarquia qui innaugurés el canal va fer dissipar les crítiques que aquesta obra estava generant entre els pagesos de la zona. En principi, el canal havia de portar el nom de qui en va impulsar la construcció, el general Castaños. L'atzar va fer que la construcció portés el nom de la Infanta.

Toponímia relativa a les vies de comunicació

Aquí es recullen tots aquells topònims que fan referència a la xarxa de camins i a passos, indrets o punts concrets relacionats amb les comunicacions. Cal dir que aquí no s'ha tingut en compte la xarxa viària del nucli urbà per qüestions que ja hem esmentat anteriorment.

Pont(s) de Can Baruta

Pont situat al costat de la carretera del Papiol, al costat d'on hi havia l'antic mas de can Baruta. La primera referència històrica del mas la trobem en un capbreu del segle XVIII, concretament de l'any 1751, en què Pau Baruta reconeix els drets que posseïa a la baronia de Molins de Rei. Actualment no es conserva el mas, ja que es va enderrocar quan es va traçar la nova carretera. No obstant això, encara es conserva el topònim, ja que quan hom vol referir-se a aquest lloc utilitza el topònim de Ponts de Can Baruta; *ponts* en plural, perquè actualment ja n'hi ha més d'un. El (primer) pont de can Baruta el va construir la companyia de ferrocarril MZA, a mitjan segle XIX, per tal de salvar el desnivell que provocava el pas de la riera de Vallvidrera.

Pont de les Quinze Arcades

També es coneixia com a pont de Carles III. Aixecat el 1763, durant el regnat de Carles III, destruït per una riuada el mes de desembre de 1971 –el desembre de 1972 amb s'ensorraren dos arcs més– i no reconstruït pel franquisme. Es tractava d'un pont de més 330 metres de longitud que unia les dues ribes del riu, constituït per quinze arcades: 9 centrals d'arc oval, de 19,22 metres de llum, i les 6 restants amb un arc de mig punt de dimensions més petites. El tipus de construcció i l'estructura van donar nom al pont. La construcció va ser molt important a l'època. Fou una esplèndida obra d'enginyeria militar i part d'un projecte molt més ambiciós com era la construcció de la carretera de Madrid fins a la Jonquera. També se l'anomenà el pont de Molins o, simplement, *el Pont* (emprat només pels molinencs i molinenques).

A Molins de Rei, com a la major part de les terres catalanes, també es dóna el cas contrari, que un topònim o nom geogràfic comú doni lloc a un antropònim o llinatge, tot i que aquest no ha estat l'objecte d'estudi en aquest treball.

Consideracions finals

Per tal d'interpretar la toponímia del terme de Molins de Rei, a tall de conclusió farem referència als quatre principis bàsics en la recerca toponímica, si aquesta es fa des d'un punt de vista geogràfic o territorial: el principi de negativitat relativa, el principi de transparència, el principi de significativitat territorial i el principi d'interferència recíproca

entre toponímia i antroponímia. La raó de ser d'aquests principis és l'establiment, a partir de la recerca, d'unes regles o principis bàsics que ens permetin entendre els mecanismes de funcionament dels noms de lloc. En el nostre cas volem relacionar aquests principis, àmpliament treballats per experts en el tema, amb els topònims recollits, per tal de demostrar que aquestes normes també es compleixen en el cas de Molins de Rei.

El principi de negativitat relativa, també dit d'excepcionalitat, al·ludeix al comportament que adquireixen alguns topònims, els quals tendeixen a reflectir les característiques "excepcionals" de l'entorn abans que els aspectes més comuns o generals. En aquest cas, el nom que s'utilitza per referir-se a un indret, a una part singularitzada del territori, respon a aquest fenomen. Per exemple, en el cas de Molins de Rei trobem topònims com la font dels Avets, el pla de les Bruixes o el bosc de Lladres. Aquests tres noms fan referència a fets excepcionals o inexistents al territori molinenc. No fan referència a trets comuns o reiteratius, sinó a elements de caràcter singular i extraordinari. Així doncs, la major part d'aquests noms tenen l'origen en un fet anecdòtic, excepcional.

Gran part dels topònims vius d'un territori poden ser interpretats i entesos per un gruix important de la població, sense necessitat de recórrer a coneixements etimològics, geogràfics o històrics. Aquest fenomen en toponímia ens l'explica el principi de transparència. Topònims com les penyes d'en Castellví, la font dels Casats, el bosc d'en Roca i el pont de les Quinze Arcades són totalment comprensibles; són topònims des del punt de vista del significat totalment transparents, és a dir, que el seu significat no presenta cap mena de dificultat per als parlants.

Com a complement del principi de transparència trobem el principi de significativitat territorial. Aquest principi fa referència a un dels aspectes més importants del procés de formació del topònim, el de significació i singularització de l'espai. No tots els topònims són susceptibles de ser analitzats d'acord amb aquest principi, només aquells que han estat formats sobre la base d'un fet o una qualitat significativa de l'espai al qual fan referència, a un aspecte comú i ordinari del territori. És a dir, un topònim tendeix a formar-se en base a algun element territorial significatiu per a la societat que habita un determinat espai. Per exemple, el turó del Pi del Balç –analitzat anteriorment– fa referència a la forma de la muntanya; *balç* en el DCVB ho vàrem trobar com a 'roca o terreny vertical o quasi vertical'. El mateix succeeix amb la font de les Tres Maries, que tot i ser un topònim transparent, el seu origen queda amagat darrere d'una personificació d'un element d'aquell espai: els tres dolls d'aigua que surten de la roca, anomenats les Tres Maries. La Rierada pot ser-ne un altre cas, ja que fa referència a un aspecte del medi humà d'aquest indret, concretament al caràcter, agrícola en algun temps, d'aquesta fondalada per on passa la riera de Vallvidrera.

L'últim dels principis que hem volgut relacionar amb el recull toponímic realitzat és el principi d'interferència recíproca entre toponímia i antroponímia. És natural en qualsevol àrea o territori que un antropònim doni lloc a un topònim, o bé que un topònim doni lloc a un antropònim. En el nostre estudi hem detectat, sobretot, antropònims que han donat lloc a topònims, com les penyes d'en Castellví, el bosc i la font d'en Roca, la riera d'en Bonet, els masos que reben el nom d'algun llinatge i algunes partides de terra. A Molins de Rei, com a la major part de les terres catalanes, també es dóna el cas contrari, que un topònim o nom geogràfic comú doni lloc a un antropònim o llinatge, tot i que aquest no ha estat l'objecte d'estudi en aquest treball.

En la recerca toponomàstica, la in-

terpretació dels topònims, tant des del punt de vista etimològic com de significat, creiem que és una de les tasques de màxima dificultat, si més no per a molts a qui ens agradaria arribar un poc més enllà i que per les limitacions d'ésser novells en la recerca ens quedem a mig camí. Creiem que en el nostre cas ens manquen coneixements d'història i de lingüística, cosa que fa que algunes de les interpretacions dels topònims puguin ser errònies. No obstant això, plantegem aquest treball com una porta oberta a un camp gairebé inexplorat en l'àmbit local molinenc. Encara hi ha moltes coses per descobrir sobre la toponímia del terme de Molins de Rei.

Notes

1 Aquest article és l'adaptació d'una part del treball de curs *Els noms de lloc del terme i vila de Molins de Rei*, sota la direcció del professor Joan Tort i Donada.

2 Es tractava, doncs, de la cessió als germans Durfort de dos molins diferents al Casal de les dotze moles, que més endavant foren traslladats a prop del pont, a l'entrada d'un dels portals de la vila, el que avui seria el carrer de Jacint Verdaguer, a l'alçada de la plaça de la Vila.

3 És el cas de Capsec (anteriorment *Culsec* derivat de *Cubile siccum*) o Vila-sana (anteriorment *Utxafava*, topònim que prové de la colonització musulmana i que fa referència a un llinatge).

4 Topònims que fan referència al nom d'un sant.

5 Resolució de la Generalitat de Catalunya de 4 de juny de 1981, publicada en el DOGC el dia 15 de setembre de 1981, a proposta de l'Ajuntament de la vila.

6 Topònims que es refereixen a un element o espai situat fora de l'àmbit d'estudi, en aquest cas fora del terme municipal.

7 J. COROMINES (1993-1997); *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana* (8 volums). Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

8 MN. A. ALCOVER; F. DE B. MOLL (1926-1952); *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). Editorial Moll. Palma de Mallorca.

9 J. COROMINES (1980-1993); *Diccionari Etimològic i complementari de la Llengua Catalana* (9 volums). Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

10 J.M. JORDÀ. *Llaç d'Unió* (diversos números)

11 Escriptura pública on consta el reconeixement que fa l'emfiteuta dels drets del seu senyor directe sobre els immobles que el primer té en domini útil, com a resultat d'un procés judicial anomenat *causa de capbrevació.*

12 Mesura agrària equivalent al tros de terra que poden llaurar un parell de bous en un dia, aproximadament 10 ha.

13 J.M. JORDÀ. *Llaç d'Unió*. Any 28; juliol de 1984, núm. 222-223, pàg. 17